

2. Don Yitzchak Abrabanel
(1437-1508)

למען יאריכון ימך כיון בו יתברך שחי כוונתו.
האי להודיע שבהיות האדם גופל הסד לאביו
ולאמו שהטיבו עמו ונתנו לו מציאות וגידול
שלם היה שכרו שיאריך ימים על האדמה ואותו
מציאות והיו שעשו לו אבותיו כן ירבה וכן יפרח
ימים רבים על האדמה ויהיו לו בנים ובני
בנים ואמנם מי שאביו ואמו לא יכבדו לא יראה
זרע ולא יאריך ימים כי יכרתו ימיו וכמי
ושגור רשעים תקצורנה כי צדיק הוא ה' ואם
זה גמל לאבותיו שהביאוהו לעולם הזה גמול
רע על כל זה שהטיבו עמו דאיי שתפסד
ממנו איתה הסבה מהחיים וטוב שעשו עמו כי
כיון שהוא כפוי באותה טובה אין ראוי שיוכז
בה עוד ואמר שהשכר הזה מאריכות הימים
יהיה על האדמה אשר ה' גותן להם כלומר לא
בגלות כי אם שלמים ושקטים על אדמתם.
וגם זה מורה שעל כבוד המקום ברוך הוא
שהוא האב האמתי ועל כבוד תורתו שהיא
האם נאמר כן ובידו תלויה הישיבה בארץ
לצדיקים וינערו רשעים ממנה. הכוונה השנית
באמרו למען יאריכון ימך אינו לענין הכבוד
אלא כאומר והנני מזהיר אותך על כבוד אב
ואם מפני שיאריכון ימך על האדמה אשר
ה' אלהיך גותן לך ויהיו לך בנים ובנות ואם
אתה תכבד לאביך ולאמך וכבדו אותך בניך
בזקנותך כי הנה במדה שאדם מודד בה מודדי
לו. האי כבוד אב ואם אינו בלבד לתועלת
הזקנים המכובדים כי גם הוא לתועלת הבן
המכבד אותם כי גלגל הוא שתחור בעולם
ומפני שבאה הכוונה הזאת מסתתרת וברד
קצרה במקום הזה לכן מרעה בסדר ואתחנן
ביאר בה שחי הכוונה האלה באומרו (דברים
ט"ו) למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך
שביאר שחי הכוונה אשר זכרת. ואמנם למה
אמר שם בשבת וכבדו אב ואם כאשר צוה
ה' אלהיך ולא אמר כן בשאר הדברות הנה
יבוא ביאורי שמה בע"ה.

1. Shemos 20:12 & Devarim 5:16

כִּבְדוּ אֶת־אֲבִיךָ וְאֶת־אִמְךָ לְמַעַן
יָאָרְכוּן יָמֶיךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן
לָךְ׃

ס כִּבְדוּ אֶת־אֲבִיךָ וְאֶת־אִמְךָ
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יָאָרְכוּן יָמֶיךָ
וְלְמַעַן יֵיטֵב לָךְ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נָתַן לָךְ׃

¹² Honor your father and your mother, so that your days will be lengthened upon the land that HASHEM, your God, gives you.

¹⁶ Honor your father and your mother, as HASHEM, your God, commanded you, so that your days will be lengthened and so that it will be good for you, upon the land that HASHEM, your God, gives you.

3. Sefer Ha'Chimuch
13th c. Spain

[THE PRECEPT OF HONORING FATHER AND MOTHER]
33 to honor one's father and mother, as it is stated, *Honor your father and your mother*, etc. (Exodus 20:12). The explanation is given [in our Oral Tradition]: What constitutes [this] honor?—to provide food and drink, clothing and raiment, and to take them in and lead them out.¹
At the root of this *mitzvah* lies the thought that it is fitting for a man to acknowledge and treat with loving-kindness the person who treated him with goodness, and he should not be a scoundrel, an ingrate who turns a cold shoulder [to him]—for this is an evil quality, utterly vile before God and mankind. It is for a person to realize that his father and mother are the cause of his being in the world; hence in very truth it is proper for him to give them every honor and every benefit that he can, since they brought him into the world and then, too, labored through many troubles over him in his early years.
When he sets this quality firmly in his character, a person will rise from this to recognize the goodness of God, blessed is He, who is the primary Cause of his existence and the existence of all his forebears, back to Adam, the first man. And [he will realize] that He brought him forth into the light of day,² provided for his needs all his days [on earth], brought him to his proper estate with all his limbs whole, and gave him a cognitive and intelligent spirit—and if not for this spirit with which God endowed him, he would be like a horse, like a mule, without understanding (Psalms 32:9). Then let him reckon in his mind how very, very right it is for him to take care about serving and worshipping Him, be He blessed.

מצוה לג
מצות כיבוד אב ואם
לכבד האב והאם שנאמר [שמות כ.] ריב) כבד
את אביך ואת אמך וגו', ובא הפירוש (קירושין
דף ל"א ע"ב), אי זהו כיבוד, מאכיל ומשקה,
מלביש ומכסה, מכניס ומרציא.
משרשי מצוה זו, שראוי לו לאדם שיכיר
ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה
נבל ומנכר וכפוי טובה, שזו מידה רעה
ומאוסה בתכלית לפני אלהים ואנשים. וישתן
אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם,
ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל
תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו
בו כמה יגיעות בקטנותו. וכשיקבע זאת המדה
בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך
הוא, שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם
הראשון, ושהוציא לאור העולם וסיפק צרכו
כל ימיו, והעמידו על מתכונתו ושלימות אבריו,
ונתן בו נפש יודעת ומשכלת, שאלולי הנפש
שחננו האל יהיה כסוס כפרד אין הבין, ויערוך
כמהשבתו כמה וכמה ראוי לו להזהר בעבודתו
ברוך הוא.

4. Gemara Kiddushin 30

כל מצות האב על הבן וכו' – In respect to ALL OBLIGATIONS OF THE FATHER UPON THE SON etc. [both men and women are obligated].

The Gemara seeks to clarify this clause:
 מאי כל מצות האב על הבן – What is meant by "ALL OBLIGATIONS OF THE FATHER UPON THE SON"?
 אי לימא כל מצותא דמיחייב אבא – If one is to say that it means, "all obligations incumbent upon a father to perform for his son," how can the Mishnah say נשים חייבות – that women are obligated?
 והתניא – But it has been taught in a Baraisa: האב חייב בבנו – A FATHER IS OBLIGATED WITH RESPECT TO HIS SON TO CIRCUMCISE HIM, REDEEM HIM, etc. By specifying "father," this Baraisa implies: אביו אין – His father – yes, he is obliged to perform these duties for his son; אמו לא – but his mother is not. – ? –

The Gemara explains the Mishnah:
 אמר רב יהודה – Rav Yehudah said: הכי קאמר – This is what [the Mishnah] means: כל מצות האב המוטלת על הבן לעשות לאביו – In regard to all obligations [involving] a father that are incumbent upon a son to do for his father, אחר אנשים ואחר – both men and women (i.e. sons and daughters) are obligated.

Thus, the point of our Mishnah is that both men and women are duty bound in the obligations that must be performed for one's parents. The following Baraisa echoes this point:

התניא להא דתנו רבנן – We have learned in our Mishnah the same as that which the Rabbis taught in the following Baraisa:
 "אישי" – Scripture states: [EVERY] MAN, you shall revere your father and mother.^[44] אין לי אלא איש – From here I [KNOW] ONLY about A MAN, i.e. that a man is obligated to revere his parents.

אשה מנין – FROM WHERE do I know that this obligation applies to A WOMAN as well?
 קשהוה אומר: "היך אי" – WHEN IT SAYS, YOU SHALL REVERE, in the plural construct, קרי בן שנים – it may be inferred that the reference HERE IS TO BOTH men and women.

The Baraisa asks:
 אם כן – IF SO, that both men and women are required to revere their parents, מה תלמוד לומר: "אישי" – WHY DOES SCRIPTURE STATE: [EVERY] MAN?

The Baraisa answers that the Torah specifies men for the following reason:

איש סיפק בידו לעשות – A MAN IS always ABLE TO CARRY OUT his obligations to his parents,^[44]
 אשה אין סיפק בידה לעשות – whereas A WOMAN IS NOT always ABLE TO CARRY OUT her obligations to her parents
 מפני שרשות אחרים עליה – BECAUSE when she is married SHE IS UNDER THE DIRECTION OF SOMEONE ELSE, viz. her husband.^[45]

Pursuant to this point about a married woman, the Gemara adds:

אמר רב אביי בר אבין אמר רב – Rav Iddi bar Avin said in the name of Rav: נהרשה שניהם שוים – If she becomes divorced,^[46] both of them [i.e. she and her brother] are equal with regard to their obligations to their parents.

5. Shulchan Aruch y.d. 240:17

ר"ן * אחר האיש ואחר האשה שוין בכבוד ובמורה של אב ואם אלא שהאשה אין בידה לעשות שהיא (ט) משועבדת לבעלה ימ לפיכך היא פטורה מכבוד אב ואם בעודה נשואה * ואם נתגרשה או נתאלמנה חייבת :

6. Shach - R. Shabbsai Ha'Kohen Rappaport (1621-1662)

עבירה: ימ לפיכך היא פטורה בו, ונראה דאם אין בעלה מקפיד חייבת ככל שפסקי כמו האיס: כ' ו"א דאינו בו. מיהו

7. Gemara Eruvin 86a

Mishnah This Mishnah deals with the question of whether an absentee resident must contribute to an *eruv chatzeiros*:

One who left his house and went to spend the Sabbath in another town, whether he is an idolater who did not rent out his rights,^[15] or a Jew who did not join in the *eruv*, he restricts those remaining in the *chatzeir* from carrying, because he is considered a member of the *chatzeir* despite his absence; these are the words of R' Meir.^[16]
 ר' יהודה אומר – R' Yehudah says: אינו אוסר – He does not restrict. Only those actually residing in the *chatzeir* on the Sabbath need participate in the *eruv*.^[17]
 ר' יוסי אומר – R' Yose says: נכרי אוסר – An idolater who went to another town restricts, but a Jew does not restrict; for it is unusual for a Jew to return on the Sabbath.^[18]
 ר' שמעון אומר – R' Shimon says: אפילו הניח ביתו והלך לשבות אצל בתו – Even [a Jew] who left his house and went to spend the Sabbath with his daughter, whose house is in that same city,^[19] אינו אוסר – does not restrict, for he has already dismissed any thought of returning from his mind.^[20]

Gemara – אמר רב – Rav said: הלכה ברבי שמעון – The halachah follows the opinion of R' Shimon.^[21]
 However, R' Shimon stated his ruling specifically for one who visits his daughter; אכל בנו לא – but not for one who went to visit his son.
 For as people say: נבח בך כלבא עול – If a male dog barks at you, go in; נבח בך גורייתא פוק – if a female dog barks at you, go out.^[22]

8. Parshas Yisro
Moshe & Yisro

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי-מֹשֶׁה אֲנִי חֹתֵנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בְנֵיהֶם עִמָּה:
וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לְקִרְיַת חֹתֵנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשְׁקֵלוּ וַיִּשְׁאַלּוּ אִישׁ-לְרֵעֵהוּ
לְשָׁלוֹם וַיַּכְאוּ הָאֱהָלָה: וַיִּסְפֹּר מֹשֶׁה לְחֹתֵנוֹ אֵת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה

⁷ Moses went out to meet his father-in-law, and he prostrated himself and kissed him, and each inquired about the other's well-being; then they came to the tent. ⁸ Moses told his father-in-law everything that HASHEM had done to Pharaoh and Egypt for Israel's sake — all the travail that had befallen them on the way — and that HASHEM had rescued them.

9. Shmuel 1:24:11
Dovid & Shaul

לֵאמֹר הִנֵּה יוֹד מִבְּקִשׁ רַעְתֶּךָ: הִנֵּה הַיּוֹם הַזֶּה רָאוּ עֵינֶיךָ אֵת אֲשֶׁר-נִתְּנָה
יְהוָה | הַיּוֹם | בְּיָדִי בַמַּעֲרָה וְאָמַר לְהַרְגֶנּוּ וַתִּחַס עָלַיךָ וְאָמַר לֹא-אֲשַׁלַּח
יָדִי בְּאֹדְנֵי כִּי-מִשִּׁיחַ יְהוָה הוּא: וְאָבִי רָאָה גַם רָאָה אֶת-כַּנֹּף מַעִילֶךָ בְּיָדִי
כִּי בִכְרַתִּי אֶת-כַּנֹּף מַעִילֶךָ וְלֹא הִרְגַתִּיךָ דַּע וְרָאָה כִּי אֵין בְּיָדִי רַעַה
וּפְשַׁע וְלֹא חֲטָאתִי לָךְ וְאַתָּה צִדָּה אֶת-נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ: יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינֵינוּ

you?¹¹ Behold! This day your eyes have seen that HASHEM delivered you into my hand in the cave today, and [although] someone said to kill you, [my soul] took pity on you, and I said, 'I shall not send forth my hand against my lord, for he is the anointed of HASHEM!' ¹² See now, my father, indeed, see the corner of your coat that is in my hand, for since I have cut off the corner of your coat and have not killed you, you should know and see that there is no evil or rebellion in my hand, and that I have not sinned against you — yet you hunt my soul to take it! ¹³ May HASHEM judge between me and you, and may HASHEM avenge me

10. Sefer Russ
Russ & Naomi

יְבַמְתֶּךָ אֶל-עַמָּה וְאֶל-אֱלֹהֶיהָ שׁוּבֵי אַחֲרַי יְבַמְתֶּךָ: וַתֹּאמֶר רוּת אֶל-
תַּפְּגַעֵי-בִי לְעֹבֵף לְשׁוּב מֵאַחֲרַיךָ כִּי אֶל-אֲשֶׁר תִּלְכִּי אֵלַי וּבְאֲשֶׁר תִּלְּוֵנִי
אֵלַיִן עִמָּךְ עַמִּי וְאֱלֹהֶיךָ אֱלֹהֵי: בְּאֲשֶׁר תִּמּוּתִי אָמוּת וְשֵׁם אֲקַבֵּר כִּי
יַעֲשֶׂה יְהוָה לִי וְכִּי יִסִּיף כִּי הַמָּוֶת יִפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֶךָ: וַתֵּרָא כִּי-מִתְאַמְצָת
הִיא לְלַכֵּת אִתָּה וַתְּחַדֵּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ: וַתִּלְכְּנָה שְׁתֵּיהֶם עַד-בּוֹאֲנָה בַּיִת

¹⁴ They raised their voice and wept again. Orpah kissed her mother-in-law, but Ruth clung to her. ¹⁵ So she said, "Look, your sister-in-law has returned to her people and to her gods; return after your sister-in-law." ¹⁶ But Ruth said, "Do not urge me to leave you, to turn back from following you. For where you go, I will go; where you lodge, I will lodge; your people are my people, and your God is my God; ¹⁷ where you die, I will die, and there I will be buried. Thus may HASHEM do to me, and so may He do more, if anything but death separates me from you."

11. Rambam (1135-1204)
Hilchos Ishus 13:14

14. When a person tells his wife, "I do not desire that your father, your mother, your brothers and your sisters come into my domain," he is given that prerogative. Instead, she should visit them when an [unusual] event occurs to them. And she should visit her father's house once a month and on each festival. They, by contrast, should visit her only when an unusual event of great import occurs - e.g., sickness or birth. For a person should not be forced to have others enter his domain.

Similarly, if [the wife] says: "I do not want your mother and your sisters to visit, nor will I live together with them in one courtyard, because they cause me difficulties and distress," she is given that prerogative.¹⁷ For a person should not be forced to have others dwell with him in his domain.

12. Shut Yaavetz
R' Yaakov Emden (1697-1796)

להקטין איכה אהבת כן ממקומה לא תמים ואינה זזה, ובעתה חס חסו חז"ל למיעוטא דמיטעוה דלא שכיח, וכ"ש במאי דשכיח דמינוק בכדי הדדי וסנו להדי (כראשיתן בעובדא דמשחא דאפרסמון סביב) דספילי לפדות זו, משויה אפי"נ דזימנין מרחמי אהדי חמות וכלה (וכמ"ס טלחי ס' חלון מעשה בכלתו של ר"א שערבה עליה חמותה משלה) וכגון שדריס נפרדים, אפי"ה לא סלוג רבנן וגזור בקולטי ולעולם איעמא לך דהוא דרין לחמיה דאסיל ג"כ להעיד לה מא"ס. דלזימנין מרגלא קטעה נהדיה כדלעיל, משויה חסו לה אפי"ה תיבאי מיפוסא, ואמאי לא, הא אשכחן חומרי טובא דאחמירו בה רבנן כגוסה של עדות, וחששו לחששות חוקות זרות ונסלאות מאד: כמבאר-בגברא חרובא וכמגוייד זללוב וכמשאלים ודכוותייהו טובא. וכמ"ס ב"י יש בכור כי אקול כסופה במחלטה לא אקול, משום חמרה דערוכ, וכן בחמש נשים שפסולות לפדות זו, הא דהאי מיטעוה דמיטעוה הוא דתיבאי להו שגלה גדולה כולי האי דניחא דמקלקל לה, ולא זו בלבד אלא דחשדו להו אף לקלקל עלמנן וגם מספק רחוק בלבד, שחוששת שמא תהי' נרחה באיזה זמן, נסיבין מקלקלה עלמה ואוחה, ומיקיימא בנספה תמות נפשה עם פלשמיס ופשיטא דרין זה דבר מלוי כלל וכלל. אף כי בשארית ישראל. אפסיכ חששו לכל ספק רחוק שפעולס, כל שאפשר לזיירו שזומן פסס במקרה, לנודל חומר דבר שנפירה, ולא אמרו בענוגה הקלו, אלא היבא דקיס לן דקוסטא דמילתא הכי הוא ודאי, דלא איברו סהדי אלא נשיקרא. הילכך לא הקטידו על מדים כשרים של תורה במקום צדור לכו שמעירים האמת, דאכן סהדי ולא עלייהו סמכין וגלויי מילתא בעלמא תיה אכל כל היבא דאיכא לפיחם, חיישי טופא. איב ת"ס לא נחשו לפדות חמיה, דשכיח דמינא ליה, והי"כ-איכו לרדה פיסולא סני לה כדאמרן, אפי"ה ה"י פיעוט דמיטעוה כדדך אפצרי רחוק. בדיו"ט' - לחוש לנסק לחומרה, ואפי"ה לא גלמא ראי' פי' ליאמר :

גם לר"ך חקירה חכס בהסיח דטולח חפלים ממדיה חס אין הדברים אמורים באיש ולא באשה, מי ימא דשמחא לנטוח משורא ככל נווגא, או דילמא הוא הדין לאשה השולחת לביתה, אי אית לה כלתא לרדה שררא, והכי מסתברא טפי דלא דיברו חכמיס אלא כהוא ובמידו דשכיח, ואטו כי רוכלא ליחסיב וליוול, אלא נקטו ככל דוכחא דוגמא באיש, והיה לאשה דהר דיגא הוא מסתמא עד דמפריס לן ככריא, ויחיאי אכן אטו חמות מי לא מרחמא לכרה טפי מכחא דידה, וגם שגלה כחמות לכלהס, אפי"נ דהיא מניחא דשכיחא טובא, מימ נרחה שטיקרו אינו מלוי אלא בדרות יחד. דמרגלן קטעה אי משום אכילת גירספא, ואי משום מילי, מהך שרגילה בה, קלה מפניה, נפשה בחלה בה, יולדת ונתקלה כנסת ונתקלה בה (על כן יאמרו המוסלים חס ירשו זאב ועלה כלאה תדור כלה עם חמותה) אף מה שירק מחיבר לא ירק נפרד, ראוני (בשאלה זו) כי אמנם באינן דרות ושוכנות יחד. אינו דבר מחיב בהלע, והרי הניבא לווה, והחנא קרא אחריו מלא, על דור אחרון כי בה קמה באמה, כלה בחמותה, מכלל שהוא דבר היולא מהמנהג הענפי והגלות בניי ארס, כמו בה קמה באמה דמתימא לה. והראוי לפולס שיהנהבו באהבה, אלא על כרחך כמ"ס שיש לחלק בין כשדריס יהודו בבית, איי הקטעה מלויה ביניהם וסוגלות זו אח זו. משא"כ כשפרדוס, קרוב הרבר שיחבבו ואיז לפי הענפ. ולכן כשולמים חפלים אין חילוק בין איס לאשה לעניד בענין זה, כי ת"ס לכן חבה יהרה נודעת שקולה ומכרעת בכל אופן מוטעמה, דאומדן דפתח הוא בין באיש בין באשה דדעתס קרובה לכנס וחבתס לו עומת יבאר שאת אהבה עזי. ונעירות לא יטעוה רכות בנות לא יעשו חיל

ז. מנהגנו פה העירה שיכולה האשה לעכב שלא תדור עם חמותה אפי' בחצר אחת, וכן היו דנים מעשים בכל יום משום שהנשים שבמחזק צייתניות ורגזניות הן ומתקנאות בכלותיהן ומחרהרים עמהן ריב, ולכן יכולה כל אשה לעכב מלדור עמהם דמסתמא הם מריעים ומצירים להם ואין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת, ועי' למשכח"ר במערכת ד' ס' י"ב וס' י"ט.

13. Yishmach Leivav
R. Yehoshua Shimon Chaim Ovadia
1872-1952
Morocco

Emden's marriage in the Spring of 1715 did nothing to improve his fortunes or frame of mind. The sexual impotence of his wedding night which we have seen him describe with remarkable candor was only the first of many frustrations that he experienced while married to Rachel Katz. Tension in the family began to rise immediately. Emden later wrote how he was victimized by his father-in-law who appropriated some of the young couple's wedding gifts for himself very shortly after their marriage and began to renege on his dowry commitment.⁸⁷ The situation was not ameliorated when the entire family, including Emden, returned to their home in Bruda a few weeks later. Ill will and friction continued to characterize Emden's relationship with Rachel's family and the anger which he had at first expressed towards his father-in-law became vented against his wife.⁸⁸

Alone in a foreign land, separated from his parents and estranged from his family, the next three years of Emden's life were not pleasant. His only sources of consolation were his studies and his students:

14. *Rabbi Jacob Emden: Life and Major Works*
 Doctoral Dissertation of
 Rabbi Dr. JJ Schacter
 Harvard, 1988

15. *Megillas Sefer Autobiography of R' Yaakov Emden (1697-1796)*

בעת הנשואין שלי היה בברעסלוי שמף מים רבים, ועשה הויק גדול בעיר שלא היה כמוהו מיום הוסדה, רק אלינו לא יגיע. ברוך העיור ומושעי! והייתי איוה שבועות בכיתו של אדוני חותני, זקן וזנתי הגאון הנ"ל, סועד על שלחנו, והיה נוהג בי כבוד גדול. אבל ליכא כתובה דלא רמי בה תיגרא, כי מלכד שחמי הרב ע"ה לא יוכל לקיים את נדרו התחייבות הנדן, כי היה חסר כמה מאות, וכמעט השביעני אבי שלא אמחול, ועם שהבטיח חותני לשלם המתיר לזמנים, מעולם לא בא לידי גבוי, אבל עוד העביר עלי את הדרך במ"כ, כי לא לבד שלקח תחת ידו מה שנתנו קציני ווינא לדורין על התהונה כנהוג, את הכל העלים ועכב לעצמו, ולא קבלתי ממנו מאומה, אך עוד פרט אחר שלא בא לידי, אבל שלח הק' רע"פ לאחיו רפ"פ שהיה שושבין שלי למסרו לידי, וכן עשה, הפציר בי חמי לתתו אליו, בחשבו שכל הניתן לי מווינא שלו הוא; אבל לא שמעתי אליו לדבר הוה, להוציא ממני בכח את המוחזק בידי כראוי, ועד"ו נעשה קצת פירוד לבבות בינינו, כי הוא חרה לו מאד על הדבר הוה, וגם אנכי כראותי ששואל ממני דבר שלא כהוגן, ולעשות ממני שומה בכח, וכמעט גרם קטמה ותחרות ביני ובין זוגתי בתו ע"ה, שהרבתה ג"כ פתויים לעשות רצון אביה עכ"פ, אבל לא נכנסו הדברים באוני, כי לא כן ראיתי ולמדתי בבית אבא, כי אם לוותר לבניו הרבה משלו, כ"ש שלא לחת עיניו במה שאינו שלי; ואמ"ה ז"ל כשעשה חתונה לבתו הראשונה נתנו בני ג"ק הקרואים ג"כ דורונות גדולות ורבות כמה מאות לויש כסף, ונתכוונו ביחוד לכבוד אמ"ה ז"ל, באשר לא נהנה מהם עדיין, מימיו לא קבל לעצמו שום מתנה, וגם עשה הוצאה רבה וכבדה מאד לצורך החתונה הראשונה שעשה לי"ח, כי הומין וקרא לסעודת ושמחת הנישואין כמה מאות נפשות, כל נכברי הג"ק עם נשיהם ובניהם, אפשר היו אלף גפשות, והוצרך לפור ממון רב לכבוד כראוי, לכן גם הם מלאו ידיהם במתנות ודורונות גדולות לחתן וכלה, ולא עלה על דעת אמ"ה ז"ל ליגע ברבר קמן או גדול, אדרבה הוסיף עליהם משלו, ונשא עול מורת הווג עם בניהם שנים רבות; ביחוד חתנו הראשון עם שנתן לו סך רב עצום מאד בערכו, לא זו בלבד שלא פיתח לו מהנדן שכתבו לו, אבל כמה שנים כמעט כל זמן שהיה אמ"ה ז"ל בחיים, כמעט היה מוטל עליו, וגם אחר מותו נתפרנס מעובונו כמש"ל, מה שאירך לבאי. כאן, על כן היה מנהג זה החריש ור אצלי מאד. ואמ"ה לא ידע בכל"ה, רק מעות הנדוניא שלי, שקבלתי י"א מאות וחובים מווינא, אותן מסר להשושבין רפ"פ על הבטחתו, שיעשה הסך הלז פירות, עכ"פ בין רב למעט בדרך היתר. אחר שם אמ"ה לדרך פעמיו, ושם להמבורג, לנמור את הרין של ר"א. אז נפרדתי מא"ה ז"ל, ולא יספתי לראותו עוד, ונסעתי עם זוגתי וחמי לארץ מעררין.

וכן האיש תיב בכבוד קמיו וקמותו, וטעמא משום דאיש ואשתו כחד
 גופא חשיבי, ואב נאם של זה כאב נאם של זה. והכי איתא במדרש שומר טוב
 על הפסוק (שמואל ב"ד, י"ב) ואבי ראה גם ראה, שאמר דוד לשאל קמיו,
 והביאו הטור. והכתוב גנה בת קמה באמה פלה בחמותה במיכה והביא (ו'
 ה' הרי עיניך הרואות שהשנה עיון בת קמה באמה לכלה בחמותה*).
 (תנא דביי אליהו: כבד את אביו (שמות כ', י"ב) וקמיו ליה (שם כ', י"ג)
 לא תנאף, מה ענין זה אצל זה, ללמדך שאם נשא אדם אשה והיא אינה
 מכבדת אביו ואמו בעת זמנתו, הרי הוא כאלו נואף כל ימיו, לכה גאמר
 כבד ולא תנאף. כבד ולא תגנוב, מה ענין זה אצל זה, ללמדך שאם יש לו
 לאדם בנים או בנות בתוך ביתו ואינם מכבדים אביו ואמו, כאלו גונב
 נפשות כל ימיו, לכה גאמר כבד ולא תגנוב, עד כאן לשונו. לכן כל חרד
 מצות אלהי ישראל, יפקח עיניו פן יחטא באחת מאלה והתירשל ואשם
 ותפגע בו מדת הדין חס ושלילה (ענפי צדקה).

20. *Sefer Chareidim*
 R. Elazar Ezkari
 1533-1600
 Tzfat

21. *Yerushalmi Bikkurim 3:3*

קומיהון. * יהודה בר חיה הוה יליף סליק ושאל בשלמיה דרבי ינאי חמוה מערב
 שבת לערב שבת. והוה יתיב ליה על אתר תלי בגין מחמיניה ומקים ליה מן
 קומיו. אמרין ליה תלמידיו לא כן אלפן רבי לזקן ארבע אמות. אמר לון אין
 ישיבה לפני סיני. חד זמן עני מסיק אמר לית אפשר דיהודה ברי משני
 מנהגיה. אמר לית אפשר דלא יגיעון יסורין בהווא גופא צדיקא. מסתברא
 שאין לנו יהודה ברבי. * רבי מאיר חמי יאפילו סב עם הארץ ומקים ליה מן

22. *Shulchan Aruch y.d. 374:4*

ד' כל הקרובים שהבן מיטמא להם שהם אביו ואמו ובתו ואחיו ואחותו
 מאביו הבתולה ואשתו מתאבלים עליהם ועוד הוסיפו עליהם אחיו מאמו
 ואחותו מאמו בין בתולה בין נשואה ואחותו נשואה מאביו שמתאבלים עליהם
 אף על פי שאין בהן מיטמא להם [ד] " וכשם שהיא מתאבל על אשתו כך היא
 מתאבלת עליו [ה] ודוקא אשתו כשרה ונשואה אבל פסולה או (ג) אחוסה לא * אבל
 בנו ובתו ואחיו ואחותו אפילו הם פסולים מתאבל עליהם חוץ מכנו ובתו אחיו
 ואחותו משפחה וכוותית שאינו מתאבל עליהם:

23. *Iggeres Ha'Gra - Vilna Gaon*
 R. Eliyahu Kramer of Vilna
 1720-1797

המלכות את חברך עליך וכו' והזהרו במידת הענוה והזהרו
 משנאת הבריות כי בגללה נחרבה ירושלים תובב"א ואל יהי
 שום מחלוקת בכל בני הבית באנשים ובנשים אלא אהבה
 ואהבה. וגם באתי לבקש לאשתי שתכבד את אמי כמו
 שכתוב בתורה. ובפרט לאלמנה שעון פלילי לעברה אפילו
 בתנועה קלה. וגם לאמי בקשתי שיהא שלום בין שניכם,
 ואשה את רעותה תשמח בדברים טובים. כי זה מצוה גדולה
 לכל אדם. ושואלין לאדם בשעת הדין כו' המלכות את חברך
 בנחת רוח, הרי צריך שימליכהו בנחת. ובזה רוב התורה

24. She'eilas Shelomo
R. Shlomo Aviner b. 1943

שנט. כיבוד הורים ושלום בית

1. אין חובת כיבוד אב ואם ביחס לעניינים שאינם נוגעים לחיי ההורים, למשל מי ימול את הנכד. בוודאי שהם יכולים להציע בעדינות ובטוב טעם, אך אין חובה לצייט להם. כמובן, גם בדברים שאין חובה לשמוע להורים, מי ששומע להם, קיים מצווה עשה, אך אין זו חובה אלא מידת חסידות. שתלויה כשיקול דעתו של האדם. אם מדובר על דברים של מה בכך, מה יפה אם הבנים יוותרו על רצונם בשביל הוריהם, על-אף שאינם חייבים, אך אם זה דבר חמור, בוודאי שאינם חייבים להחמיר. לכן בעניין המהול אין חובה לשמוע להם, אך אם שומעים להם, המחמיר תבוא עליו ברכה. אך אם באמת זאת המציאות שיש בכך אפילו סיכון מועט, בוודאי שאין לשמוע להורים. אך אין לסרב להם בחוצפה אלא בענווה ובהכנעה.

2. אין מצוות כיבוד אב ואם לבקר אצל ההורים. אם ההורים זקוקים לעזרה המעשית של בניהם, כגון "מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכניס ומוציא", בוודאי הוא חייב. אך בביקור של האבה וכבוד אין חובה. אך כמובן שההתנהגות צריכה להיות סבירה, ומדי פעם צריך לבקר, אך אין הגדרה מדוייקת כמה זה מדי פעם. הדבר תלוי בריחוק הגיאוגרפי, במספר הילדים שמכבד על הנסיעה, בבריאות, בנוחות אצל ההורים כאשר מתארחים וכדומה. ובוודאי שאין חובה לזוג צעיר להתארח אצל ההורים כל שבת. אדרבה, טוב שזוג צעיר יהיה לעצמו, "נקי יהיה לביתו שנה אחת". כמובן, מותר להורים שאוהבים את בניהם ובנותיהם לבקש מהם לבוא הרבה, אך הבנים והבנות אינם חייבים, וכאמור לעיל עליהם לסרב מתוך כבוד ואהבה.

3. גם העניין איפה הבן מתפלל אינו נוגע לאביו, אלא רק לו, ומותר לבן להתפלל איפה שהוא רוצה. ודאי מותר לאב לבקש שבנו יתפלל איתו, ויש לו מזה הרבה נחת רוח, ולכן אף שאין הבן חייב, אם נוהג כן הרי זו מידת חסידות, אך מידת חסידות אינה יכולה לבוא על חשבון החובות שיש לו כלפי אשתו, לחיות חיים סבירים אינטימיים איתה.

4. כבר אמרנו שהורים אינם צריכים לחדוד חדירה מופרות בחיי צאצאיהם הגדולים, בייחוד אחר נישואיהם, אלא להניחם לנפשם. 5. אם השיחות הסלפוניות נוגעות לצרכים של האב, ודאי שהבן צריך להקשיב לו, אך אם אין זה לצורכו בכמות זו ובזמן זה, אין הבן חייב להענות. אם הוא עושה זאת, כאמור לעיל הוא חסיד, אך לא יוכל להתחסד על חשבון אשתו. לכן עליו לבקש בהכנעה מאביו להפסיק את השיחה, כי אין השעה נוחה, וכמובן ליזום מעצמו שיחה חילופית אל אביו במועד נוח שאינו פוגע בחיי המשפחה.

6. אם יש לאב פיתרון חלופי נוח איך להגיע לשדה התעופה אין הבן חייב להסיעו הלוך וחזור. והרי יש מוגיות נוחות וטובות. אך זה דבר יפה מאוד אם הבן עושה זאת, ושכרו בצידו, כמובן לא על חשבון חורבן הבית. אך אם זה מאורע נדיר, למה שאשתו תתנגד לזה, וגם אם זה יפריע לה, היא יכולה לוותר מדי פעם. אך בוודאי, אם יש לה הרגשה תדירית שהיא מקופחת ונידחת הצידה על-ידי בעלה החי בצל אביו, אז היא מפתחת רגישות מופרות לכל מאורע. זה הכלל, הבן צריך להיות קשור ומסור לאביו, אך כל דבר במידה ובמשקל נכון.

שאלה: אנו נשואים יותר מעשרים שנים ולנו שלושה ילדים. מראשית חיי נישואינו חותני ז"ל ניהל את חיי בעלי והתערב בחיינו בצורה גסה שגרמה לקרע בחיי נישואינו. חותני נפטר השנה ובעלי מסתובב עם נקיפות מצפון. הוא מאשים אותי ללא הרף בהאשמות קשות, ובעברות על ההלכה.

ברצוני לברר אהת ולתמיד מספר שאלות הלכתיות גורליות לגבי חיינו המשותפים.

1. האם מותר לחותן לקבוע סופית מי ימול את נכדו הבכור, וזאת כשהמוהל מיושן ואף עלול לסכן את חיי הילד? [וזאת כי הנ"ל מהל את בני המשפחה בשנת תרפ"ו].

2. האם חותן יכול להכריח את הזוג הטרי לבוא באופן קבוע מדי שבת וחג להתארח אצלו, מבלי לשאול את בני הזוג אם זה לרצונם?

3. האם לחותן מותר להכתיב לבנו להתפלל איתו בבית-הכנסת [במרחק הליכה רב] שבו הוא נוהג להתפלל בשבת ובחג, ועל-ידי כך למנוע מבני הזוג לשהות בביתם באווירה פרטית אינטימית?

4. האם יש לחותן אפשרות בלתי-מוגבלת לסלפן בשעות הערב המאוחרות ולמנוט רחיהם האומיאיים [לטיחים] של רוי הזוג?

5. האם הבן לא חייב להעיר לו שהוא מפריע בכך לחיינו ופוגע בנו?

6. האם בכל פעם שמתחשק לחותן לנסוע לחו"ל הבן חייב להסיע אותו הלוך וחזור לשדה התעופה, גם כשאישנו מגלה שזה מפריע לה?

7. האם זה בסדר שחותן מזמין את עצמו [עשר שנים] שנה שנה לליל הסדר, לא משתתף בהוצאות הגדולות [גם אורחים נוספים ועולים מתארחים מדי פעם] ולא טורח להביא לבעלת הבית תשורה לאות הערכה על יחסה החם, טירחתה והוצאותיה?

8. האם מותר לחותן להכתיב לבנו התנהגות מסוג זה: בכל יום שיש כשהבעל טרוד בקניות שוק, מכולת וניקיון הבית לשבת [כל השבוע עובד בתל אביב], עליו להביא מהחנות [מרחק נסיעה באוטובוס 5 דקות], עליו לשבת שעה לשתות ולאכול מתבשיליה של אשתו השנייה על מנת לשמחה, ועקב כך להגיע שעה לפני כניסת השבת הביתה. כתוצאה מקוצר הזמן לא מספיק לעזור בעבודות הבית, ואף לעיתים [שלאישה יש דיסקוס פרוץ והיא מוגבלת בפעולתה אחרי שהיתה חודשיים כמעט משותקת] לגרום לחילול השבת. [שלדעתו מוצדקת במקרה של כיבוד הורים]. אח"ח 1234567

9. ברצוני לברר האם כיבוד הורים מותר לו שיעשה על חשבון נפשה של בת הזוג ללא התחשבות כלל ברצונותיה?

10. האם לאור כל האמור לעיל מותר לבת הזוג שהושפלה ונפגעה ממעשים אלו להתנגד לארח את החותן שזרע כליכר הרבה ארס והרס בחיי המשפחה שגידלה שלושה ילדים תלמידי-יחכמים ומתנהגים למופת על-אף הכל?

תשובה: באופן כללי, ההורים אינם צריכים כליכר להתערב בחיי ילדיהם, אלא לגמול אותם באורח הדרגתי, וקל וחומר שכאשר הם מתחתנים, הם צריכים לעזוב אותם לנפשם, ו"לכן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו". כאשר ההורים ממשיכים להתערב בחיי בניהם ובנותיהם אחרי הנישואים, הם עלולים לגרום הריסת שלום בית.

7. ליל הסדר הוא מאורע משפחתי חשוב, ואם לחותן אין מקום אחר להיות בליל הסדר, בוודאי שיש לעשות לו חסד זה, ומן הסתם הוא אינו מפריע לאווירה נעימה, ובוודאי הוא קודם לחסד לכל מיני אורחים ועולים, ועניי עירך קודמים. אם הוא משתלט על ליל הסדר ומשבש הכל, הדבר צריך דיון נוסף, אך שיבוש האינטימיות של זוג צעיר, אינה גורם מכריע בנידון, כיוון שזה רק פעם בשנה. באשר להוצאות הגדולות, נכון שמצד ההלכה, כיבוד אב ואם הוא מכספם של ההורים, ומותר לבקש מהם החזר להוצאות על אירוחם, אך בוודאי שבנידון הזה, הבל יהיה לנהוג כן, כי בוודאי סעודה אחת של אדם אחד פעם אחת בשנה, לא תהרוס את האזון הכלכלי של המשפחה, אלא כנראה עקב ההתערבות המופרזת שלו, כלפי התנהגות זו יש רגישות מופרזת. ומה שאינו מביא תשורה, אינו חייב להחשב כחוסר נימוס והערכה, שהרי הוא מחזיק עצמו כבן בית, והוא גם נתן לך פעם מתנה גדולה מאוד, כלומר את בנו.

8. כאמור לעיל צריך לבקר אצל הוריו בפרקי זמן סבירים, אך אין זה חייב להיות דווקא ביום שישי אחרי הצהריים, כאשר את זמורה לעזרתו. וגדולי ישראל רבים היו עוזרים לושוחיהם ריזה שישי, וגם בגמרא מוזכר שחכמי ישראל השתתפו בהכנות משום כבוד השבת. ובייחוד אם אשתו טובלת מכאב גב, אין זה הזמן המתאים לביקור אהבה, ויש למצוא מועד חילופי. הבעל חייב גם כלפי אביו וגם כלפי אשתו, ועליו למצוא שיווי משקל נכון ואמיתי בין שני אלה.

9. יתר-על-כן, אחרי שאדם מתחתן, הוא ואשתו נהפכים לאדם אחד, ועליהם לטכס דרכי חייהם מתוך תאום, שיחה משותפת, דיון חופשי והקשבה כנה, התחשבות מידבית מתוך אהבה ואחרונה ושלוש ורעות, ויחד יתמודדו עם שאלות ויפתרו אותם, יחד! אין זה טוב שהבן נשאר במצב של תלות נפשית באביו. כבוד ויראה הם מצווה. תלות נפשית היא מצב שמזיק לבניין משפחתו הוא.

10. גם אם ההורים מתנהגים בצורה לא נכונה בכל זאת חייבים לכבד אותם. על-פי רוב איראפשר לשנות אנשים מבוגרים, אלא צריך לקבל אותם כמו שהם, וללמוד לחיות בתנאים אלה בלי להינזק. לכן בכל זאת צריך להזמין אותם, אך כאמור לעיל גם זה צריך להיעשות במידה וכמשקל נכון, וגם להתנהג בכבוד ובחיבה. על הבנים והבנות לבנות את חייהם על-פי דרכם, ולא על-פי תכתיבי הוריהם, ויחד עם זה להיות מלאי הכרת טובה להוריהם וחמיהם על כל מה שעשו עבורם. ודאי חמיק אינו אדם רע, ודאי חשב שכר פועל הוא לטובה, אלא כנראה שהוא לא היה מודע לגבול שבין נישוק וחיבוק לבין חניקה, וודאי שהוא לא היה מודע לכך שהזיק, ולכן אחרי כל הכעס הנורא שיש לך נגדו, וזה טבעי שיש לך כעס, את צריכה לעכל מה שעבר עליך ולכנות את עתידך, כי עוד נכוננו לך שנים רבות של אושר. וגם בעלך אינו צריך לילך שפוף, אלא דווקא מתוך קישורו עם אביו ז"ל, לילך בדרכי יצירה ואור. הדבר החשוב הוא שתתקנו את היחסים ביניכם, ותפתחו דף חדש, וזה קורה אצל זוגות רבים אחרי עשרים שנות נישואים. וגם אם האהבה ביניכם כבר כבויה, יש שהרי געש כבוים מתפרצים מחדש. ואם אינכם מצליחים לפתור את הבעיה בכוחות עצמכם, אין שום חיסרון להיעזר באדם יועץ מומחה בענייני נישואים.

ר. מגורי הורים אצל בנים

שאלה: יש ויכוח ביני לבין אשתי. הייתי רוצה שהורי יגורו אצלנו בבית. יש לנו בבית יחידה עצמאית שאפשר לתת להם. מכביד עלי מאוד לנסוע פעמיים בשבוע כחצי יום כל פעם לבקרם ולשרתם. אשתי מתנגדת בטענה שאמי בקורתית ומלחיצה אותה, ואני טוען שאחרי כל מה שעשו בשבילה ובשביל שנינו, אנו חייבים להם דבר קטן זה.

תשובה: אשתך צודקת. "על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו" (בראשית ב' כד), והרד"ק מסביר שיש לגור בנפרד. הוא מוסיף, שכמוכן אין זה מבטל מצוות כיבוד. לשם כך עליך לנסוע למרחקים ענורם. כאן מופיע הנימוק הנכון, שהם עשו הרבה כשנילך ובשבילה.

כך נפסק בפירוש ב"שולחן ערוך", שאם ההורים שלך הינם מסרד נפשי כבוד על אשתך, היא רשאית להתנגד שהם יגורו בבית, וכן הוא בכיוון השני (שרע, אה"ע עד סי'). בסופו של דבר, ההורים עצמם עלולים לסבול בראותם שהם אינם רצויים. אלא יש להמשיך בהסדר הקיים, לנסוע אליהם. כך נהגו בני יעקב אבינו, כל אחד ואחד היה משמש את אביו ביזמו (בראשית רבה פד טו). וכך נהגה רות ביחס לנעמי (רות ד י"ד-טו). אכן זו מצווה גדולה וחשובה, שכדאי לטרוח ולעמול עבורה בשמחה.

רא. כיבוד הורים

שאלה: בעלי מטיל וטו על כך שנזמין את הוריי לביתנו, כי הוא כועס על אבי, שבהחלט אינו אדם קל, הוא יורד עלינו ואינו חוסך לשונו כלפינו. אני מרגישה שזו זכות שיבואו אלינו, ומי יודע עוד כמה זמן נזכה לכך. אני מרגישה שבעלי מגזים, ואחרי שהם התארחו, הוא מודה שזה לא היה כל כך נורא.

תשובה: גם אני חושב כמוך. מצוות כיבוד אב ואם היא מצווה שלפעמים צריכה מסירות נפש. הרמב"ם כותב בשם חז"ל: "אפילו היה לובש בגדים חמודים ויושב בראש בפני הקהל ובאו אביו ואמו וקרעו בגדיו והכוהו בראשו וירקו בפניו, לא יכלימם אלא ישתוק ויירא ויפחד ממלך מלכי המלכים שצוהו בכך. שאילו מלך בשר ודם גזר עליו דבר שהוא מצער יותר מזה לא היה יכול לפרכס בדבר, קל וחומר למי שאמר והיה העולם" (הלכות ממרים ו' א).

עלינו להתחזק, להתגבר, להתעלות על עצמנו, ומתוך כך גם נחוש טהרה גדולה. היו חכמים שהורו לאדם שישפיל את עצמו, כדי לשבור את הגאווה וללמוד ענווה. כותב הרמב"ם שאין צורך בכך, כי תורתנו השלמה כוללת כל ואין צורך להוסיף, ומי שיכבד כראוי הורים וחכמים וזקנים יזכה ממילא לענווה גדולה, ואשריו.

"כבד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך" (שמות כ"ב). שאל רבי סעדיה גאון, למה דווקא במצווה זו הוזכרה אריכות ימים. אלא שלפעמים ההורים מאריכים ימים ומהווים הכבדה גדולה על בניהם. לכן ריבוננו של עולם אומר להם: אם תכבדו הורים ימים ארוכים, גם אתם תזכו לכך. יוצא שבכיבוד הוריי, הבן בעצם גוזר גורלו.

נכון שיש מצוות קשות, אבל אנחנו איננו מבחינים ביניהם. "כל אשר דבר ד' נעשה ונשמע" (שמות כ"ד) – בשמחה.

רב. כבוד הורים ועומס נפשי

שאלה: לאמי יש דרישות רבות ממני, הקשורות במיוחד בעבודות הבית:

1. הזמן בו אעשה את העבודה [שעה מסוימת חמן רב].
2. אופן העבודה – דיוקים מדויקים שונים.
3. סוג העבודות.

האם אני חייבת לעשות הכל בכל סבל בכל מצב או להימנע מלעשות פעולות הגורמות לי מריחות וצער?

את האפשרות השנייה אני משערת בעקבות הכתוב: "איש אמו ואביו תראו ואת שבתותי תשמורו". רש"י מסביר שגבול כבוד הורים הוא ציווי אלוהי, עליו לא עוברים למרות שההורים מצווים. חשבתי שיכול להיות שישנו עוד גבול של דרישות ההורים המוגזמות הגורמות לי צער וכעס שבעקבותם קל מאוד לעבור על ציווי אלוהי.

תשובה: הגדר של כיבוד אב ואם הוא מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכנים ומוציא, כלומר דאגה לצרכים האובייקטיביים של ההורים, וזהו דבר שאין לו גבול, ויכול לקחת מהאדם זמן וכוח רבים, אפילו עד כדי אובדן פרנסה והסתבכות בעוני, אך מסתבר שעבודות הבית אינן רק שירות להוריך, אלא גם לאחים ולאחיות ולשאר דיירי הבית, וגם דברים שאינם כל כך נצרכים, ובוודאי שהגדרות שעות העבודה ודיוקיה אינן חיוניות. זה הכלל, את צריכה לשרת את הוריך כמה שהם צריכים, אך אינך חייבת להיות שפחה נחרפת להם ולעבוד כמו סינדרלה. לכן את רשאית לעמוד על שלך, לתת את חלקך ולא יותר מחלקך, כי גם את בן אדם ומותר לך לחיות, ובעזרת ד' עוד מעט תתחתני, ומה יעשו או.

אך הטיעון של כעס וזעם אינו טיעון. לו היית חייבת, אז היית גם צריכה להבליג על זעמך, כדברי הרמב"ם: "עד היכן הוא כבוד אב ואם? אפילו נטלו כיס של זהובים שלו והשליכו בפניו לים לא יכלימם ולא יצער בפניהם ולא יכעוס כנגדם אלא יקבל גזירת הבורא וישתוק. ועד היכן מוראם? אפילו היה לבוש בגדים חמודים ויושב בראש בפני הקהל ובא אביו ואמו וקרעו בגדיו והכוהו בראשו וירקו בפניו לא יכלימם אלא ישתוק ויירא ויפחד ממלך מלכי המלכים שצוהו בכך" (הלכות ממרים ו' א). לא נתעמק בשני המקרים הביל, ורק באנו לאמר שעל אף שאלו מקרים מרגיזים מאוד, בכל זאת אסור לו לרגו. וכן בנידון שלך, מותר לך לעמוד על שלך שלא יהפכו אותך לשפחה נחרפת, אך יש לעשות זאת בענווה ובהכנעה, ולא בחוצפה ודרך ויכות, וייתכן שאם אמך ממררת חייך, זהו מפני שיש לה מריחות מסוימת בפנים, והיא סובלת בעצמה מזה, יותר ממה שהיא גורמת סבל לאחרים, ואת צריכה להיות מלאה הכרת טובה על זה שגידלה אותך, לא לקחת ללב אם לפעמים היא עושה לך עוול, להמיס את כל הזעם שכתוכך, לדעת שזהו ניסיון שריבונו של עולם שולח לך, ואת עבודת ד' שלך לא לזעום, אלא להתגדל על עצמך. להראות

באשר למציאת פתרונות, ודאי שצריך למצוא פיתרון טוב יותר, אך בהחלט עליך להיזהר מלמשכן עצמך לאמך אם אין הדבר נצרך, כי גם את צריכה לבנות את חיך, וצריכים לדון בשאלה זו לגופו של ענין, אחרי ידיעת כל הפרטים.

פנים מחייכות לאמך, לגלות אליה אהבה, לעודדה ולחזקה, ואדרבה מענה רך ישיב חמה. אולי אם תבקשי בהכנעה שלא תכבד עליך, היא תקבל זאת. מכל מקום עליך להעביר על מידותיך, וכל המעביר על מידותיו, מעבירים לו על כל הפשעים.

רד. ביקור הורים

שאלה: כל פעם שאחד מהורי בעלי הינו חולה, הוא מזמין אותם לשהות אצלנו. אך הם מוציאים אותי מן הכלים מרוב בקורתיות והורסים לי את החיים. אבל בעלי טוען שחייבים אנחנו משום ^{אבותינו} כיבוד אב ואם.

תשובה: כוודאי שהוא חייב ככבוד הוריו ולטפל בהם כאשר אינם מרגישים טוב, אך אין הכרח שהם יבקרו אצלכם בבית, אלא הוא יכול לבקר אצלם בביתם בלעדיו, באופן קבוע, וכן לעת הצורך, וכמוכן גם לקחת איתו את הילדים כדי לשמחם. ודאי, כל זה אינו מצב אידאלי, וראוי לאדם להתעלות על עצמו ולקבל את הוריו בן זוגו בסבלנות יתירה, אך מן הדין אינו חייב ביתו של אדם הוא ביתו הפרטי ומותר לו לנהל בו את חייו כאוות נפשו כדי שירגיש טוב.

כך כותב רבנו הרמב"ם: "האומר לאשתו: אין רצוני שיבואו לביתי אביך ואמך אחיך ואחיותיך, שומעין לו, ותהיה היא הולכת להם כשיארע להם דבר. ותלך לבית אביה פעם כחודש ובכל רגל ורגל, ולא יכנסו הם לה אלא אם אירע לה דבר כגון חולי או לידה, שאין כופין את האדם שיכנסו אחרים ברשותו. וכן היא שאמרה: אין רצוני שיכנסו אצלי אמך ואחיותיך ואיני שוכנת עמהם בחצר אחת מפני שמריעין לי ומצירין לי, שומעין לה, שאין כופין את האדם שישבו אחרים עמו ברשותו" (הלכות אישות יג יד).

מה המקור לדברי הרמב"ם? כותב המגיד משנה: "דברים פשוטים הן אלה, וכן כתבו מן הגאונים ז"ל. דברי הרמב"ם לגבי דרישת האישה נמצאים גם בתשובת הרי"ף (מ"ט), אבל הראב"ד קצת מסייג אותם וסובר שאם הבית הוא רכוש הפרטי של הבעל, ולא רכוש משותף של בני הזוג, הוא יכול לארח שם את בני משפחתו, ואין אשתו יכולה להתנגד לכך שהם יגורו בסביבתה, אבל מבקשים מהן לסדר להן ענין שלא יצערו אותה בדירתן" (ראב"ד שם). כלומר, בונים את הסדרים כך שהם לא ימרו להן את החיים. המגיד משנה מחזק את דברי הרמב"ם: "ואני אומר: אין אדם דר עם נחש בכפיפה". הוא מכריע באמצע: יש לבית הדין לכדוק את המצב לאשורו. אם באמת בני משפחת הבעל מריעים ומצירין לה וגורמין לה קטטה עם בעלה, הדין עמה" בדרישתה שילכו לגור במקום מכוח האישה, "לפי שהמדור הוא של הבעל ואינו שלה, לפיכך אינה יכולה למחות על ידך". אבל אם הבית הוא רכוש המשותף, אז חוזר הדין להיות שווה לשני הצדדים.

כמוכן, כל המצב הזה הוא טרגדיה גדולה, ויש להתאמץ מאוד שיהיה שלום גם בין בני הזוג, וגם ביניהם והוריהם. אך אם זו בעיה בלתי-פתירה וחייבים להכריע: או שלום בין בני הזוג, או קירבה אל הוריהם, אז השלום בין בני הזוג מכריע. "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו" (בראשית כ כד).

סיכום: אם הורי הבעל מצירים לאישה, אין הם חייבים להזמין אותם.

רג. כבוד אם לקויה בנפשה

שאלה: כיצד עלי לנהוג במצוות כיבוד אם שאינה בריאה בנפשה? אם ישנן רצונות שפעמים סותרים את ההיגיון הבריאה, נראה לי פשיטא שאין צורך לשמוע להם. אך מה בדבר רצונות הגורמים ממני לבזבז רב של אנרגיה נפשית, ואפילו אם מדובר רק בביקור אצל האם? מצד אחד אני רוצה שלאמי יהיה מעט נחת, אם לא מהסביבה הרחבה או לפחות ממני, ומצד שני זה בא על חשבון האנרגיה הנפשית שלי ולחץ פנימי. אני גרה אצל אבי, שהקים שוב משפחה ב"ה, עם אישה טובה, כך שהיא יותר מבסדר כלפי. יחד עם זאת יש לי כמוכן קשר עם אמי. סבא שלי הוא האפוסטרופוס על אמי מזה שנים רבות, והוא כבר מיואש מלמצוא פתרונות. יחד עם זאת בריאות הנפש התפתחה מאוד בשנים האחרונות, ואני רוצה למצוא פיתרון קבוע לאמי. אבל כאשר אני מנסה לעשות משהו, אני מקבלת תגובות מקדובים אלי [כגון עובדת סוציאלית] שמה שאני עושה הוא קצת מסוכן, ואחר כך אני עלולה למצוא את עצמי כאפוסטרופסית על אמי, וחוזר מזה אסור לי לשקוע יותר מדי בבעיה זו כיוון שאני צעירה וזה זיקק לי.

תשובה: מסופר על רב אסי שהיתה לו אמה זקנה. אמרה לו שרוצה תכשיטי, השיג לה. אמרה לו אני רוצה גבר להתחתן איתו, אמר אני אחפש בשבילך. אמרה אני רוצה גבר יפה כמוך. עזב אותה ועלה לארץ ישראל (קידושין לא ב). פירש תוספות ר"י הזקן: "הכיר שנטרפה דעתה וברח שלא יוכל לצאת ידי שמים". כתב הרמב"ם: "מי שנטרפה דעתו של אביו או של אמו, משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהן. ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשטתו ביותר יניחם וילך לו ויצוה אחרים להנהיגם כראוי להם" (הלכות ממרים יו ט). הראב"ד היקשה עליו: "אין זו הוראה נכונה אם הוא ילך ויניח לו, למי יצווה לשמרו". אמנם תמיהו הפוסקים על השגתו של הראב"ד, הרי דברי הרמב"ם והים למה שמסופר בגמרא. ולמעשה הלכה כרמב"ם שאם אין הבן יכול לעמוד בזה, כי הוא מסתבך במצבים בהם חייב להיות תקיף כלפי הוריו, מה שאינו תואם את מצוות כיבוד אב ואם, כלומר שנכנס לסתירות בלתי-פתירות, אז טוב שינתק מגע. אך לבקר אצל אמו ולתת לה כבוד ואהבה, זה ודאי חייבים, ואם זה אוכל אנרגיה, מה נעשה ומצוות רבות דורשות אנרגיה, ואנו מקיימים אותן בשמחה, ואת צריכה להיות שמחה שיש לך הזדמנות לעשות חסד לאמך, שאת חייבת לה כל כך הרבה, וצריך להקשיב בסבלנות מה שהיא אומרת, ולהתחמק בחכמה מדרישותיה הלא סבירות, לא להיכנס לעימותים וויכוחים, ואת צריכה להתכונן נפשית ושכלית לפגישות האלה, שהרי בוודאי כל הקשיים נושאים אותו אופי, ולכן עליך לתפוס מרחק רגשי מן המאורעות ולא לקחת ללב מה שאמך אומרת לך, אלא להתייחס באהבה וכבוד.

25. *Teshuvos V'Hanhagos*
R. Moshe Shternbuch

כן ע"ש שמסכים לזה הש"ך, אכן באחרונים נחלקו בזה וס"ל דלא חמיר לחייבו באבי אביו כאביו אלא שיש בכך מצוה קצת (עיין גליון הגרע"א בשם אליהו ווטא, העתיקוהו בפתח הגליון, ובבית לחם יהודה ע"ש, ועוד). ולהאמור לא חמור כ"כ לכבדו בגופו אצל אבי אביו אלא מפני נחת אביו, ומצוה לכבדו היינו מפני שאביו מתכבד בכך אבל לא מחמירין בזה ליהוי כמכבד אביו ממש, וכמו שביארנו.

ובזה ניחא קושיית ה"חיי ארם" למה אשה פטורה מכיבוד אביה ומשום שמתחייבת ככבוד בעלה, ותמה דנימא דכיון שגם הוא חייב בכבוד חמיו, א"כ אף היא חייבת לכבד אביה שהיא ובעלה חייבין בכבודו, ועיין בש"ך ס"ק כ"ב שהביא מהב"ח דהיינו רק כשאר זקנים חשובים, ובפת"ש הביא הרא"י מכאן דאשה נשואה פטורה מכיבוד אב, ולהאמור י"ל דאף אם חייב יותר משאר זקנים חשובים מ"מ קיל טובא מכיבוד אב בעלמא, ובאשתו לבעלה החיוב חמיר, שהיא חייבת בכבוד בעלה ולא רחינן לחיוב זה מפני כבוד חמיו דקיל.

והאחרונים פשיטא להו לדינא (ש"ך ר"מ ס"ק י"ט) שאשה נשואה פטורה מכיבוד אביה, אבל אם בעלה אינו מקפיד שוב חייבת מן הדין ככבוד אביה מה"ת, ולדברינו יש לצדד בזה ולחלק דכיון שעיקר החיוב המוטל על האשה הוא כבוד בעלה, ואף שאינו מקפיד אם עסוקה בכבודו אין עליה עוון ומתעסקת שפיר בבעלה אף שאינו מקפיד, כיון שכבודו עדיף והוא עיקר חיוב האשה וכמ"ש, ורק אם אינה מתעסקת בכבוד בעלה כלל ומניחה גם כבוד אביה, כה"ג נחשב שמבטלת כיבוד אב וכמ"ש.

היוצא מכל דברינו, שחייב אדם לכבד אבי אביו מפני כבוד האב כשאביו חי, אבל לא חמיר או ככבוד האב עצמו, ואינו חייב לבטל ממלאכתו לחזור על הפתחים כמו באביו, ולאחר מיתת אביו כבודו רק יותר מוזקן בעלמא, אבל לא שייך לכיבוד אב, ולחמיו החיוב קיל ויש לומר שעיקרו מפני כבוד אשתו, ובאשת איש לאביה, נראה שאפילו בעלה לא צויה, כיבוד בעלה קודם ויכולה להעדיף לעסוק בצרכי בעלה.

סימן רעז

שאלה: גדר כיבוד אב ואם באבי אביו וחמיו ובאשה נשואה

ברמ"א סי' ר"מ (כ"ד) יש אומרים שאין אדם חייב בכבוד אבי אביו (מהרי"ק), ואינו נראה לי אלא שחייב בכבוד אביו יותר מאביו אביו, ומביא כן ממדרש ב"ר ויגש (מ"ו, א'), ובביאור הגר"א מביא ממכות (יב.) שכן נעשה גואל הדם להרוג אבי אביו שאינו מצווה עליו ע"ש דמוכח שאין חיוב כיבוד באבי אביו ע"ש ברש"י, ובמק"א ביארתי שכל הדין

דבני בנים הרי הם כבנים (עיין יבמות סב; וקידושין ד.) היינו לגבי הזקן שהם כמו בניו, אבל לנכדים לא שמענו שהוא כאביהם ושפיר אין עליהו חיוב לכבדם כאב.

אכן נראה שאם אביו חי ומכבד אביו אביו כשיש לאביו בזה נחת רוח יש בזה מצות כיבוד אב, אבל לא חשוב ככיבוד אביו ממש, כיון שגופו לא נהנה רק שיש לו נחת רוח מזה. ואם מת אביו מכבד אביו אביו כשאר זקנים ויותר מפני שהוא גידל אביו, אבל אין גודל הכיבוד בזה כמו אביו ואמו. וא"ש בסוטה מט. שגידל נכדו כבן ולא כיבדו הנכד כבן ואמר לו שבר ברתיך אנא, ולדברינו ניחא כיון שהאמא לא קיימת שפיר אין חיוב על הנכד וכמ"ש. [מיהו כביאור הגר"א מחלק דבני בנות אינם כבנים ובני בנים כבנים ומובא כן בכ"ר צ"ד].

וא"ש שבגמרא מכות הנ"ל מיירי שנהרג אביו ולכן אין חיוב. וכה"ג שזקינו רצח את אביו אין כאן אפילו כיבוד כשאר זקנים אלא אדרבה מצותו שיהא הוא גואל הדם לכבוד אביו, שעצם ההריגה בזה היא כבוד אביו, אבל בעלמא כשאביו חי ומכבד אביו אביו ויש נחת רוח לאביו, יש בזה מצות כיבוד אב ואם שמהנה את אביו בכך.

ובעין זה בכבוד חמיו שהרמב"ם השמיט חיובו, אף שמפורש בילקוט פרשת יתרו שאדם חייב בכבוד חמיו, ולכן משה השתחוה ונשק לחותנו ע"ש, ועיין ברמ"א יו"ד רמ"ו (סעיף כ"ז) ובגר"א שם, ורעת הרמב"ם שעיקר החיוב לכבד חמיו הוא כדי לכבד בכך לאשתו, ולכן בהלכות אבל (פ"ב ה"ה) מביא שחייב להתאבל אם מתו חמותו או חמיו מפני כבוד אשתו, וזהו היסוד לכיבוד חמיו להרמב"ם שמכבד בכך את אשתו, ולכן אם אין לאשתו מזה הנאה, וכ"ש לאחר מיתתה אינו חייב לכבדם כלל.

והש"ך מביא בשם הב"ח (ר"מ ס"ק כ"ג) שכמו שאם אין לאב ויש לבן כופין אותו וזן אביו כפי מה שהוא יכול ה"ה שאם יש לבן הבן כופין אותו כפי שיכול, והיינו כמו בן שחייב לכבד אביו בגופו ולבטל ממלאכתו ויצטרך לחזור על הפתחים גם בנכד

26. Aseh Lecha Rav
R. Chaim David Ha'Levi
1924-1998

נט

גדרי חיוב כיבוד חמיו וחמותו

הגני מאשר קבלת מכתבו מיום ט"ז כסלו תשמ"ה בשאלתו דלהלן: "בשנים האחרונות נתפשט הרגל אצל בני זוג רתיים שהבעל פונה אל חמיו וחמותו בשם הפרטי (כגון "משה אמור לי", "חנה הביאי לני"). וכן נוהגת האשה בדברה אל הורי בעלה. השאלה היא: מה דעת התורה על כך, והאם יש בזה הלכה ברורה מוחלטת ומחייבת או יש פנים לכאן ולכאן".

חובת כבוד לחמיו וחמותו

מסופר בתורה על משה רבינו: ויצא משה לקראת חותנו וישתחו וישק לו וישאלו איש לרעהו שלום (שמות יח ז). ואמרו במכילתא: וישתחו וישק לו איני יודע מי השתחוה למי או מי נשק למי, בשהוא אומר וישאלו איש לרעהו שלום, מי קרוי איש הלא משה, שנאמר והאיש משה ענו מאד, הוי אומר לא השתחוה ולא נשק אלא משה לחמיו. מכאן אמרו שיהא אדם מוכן לכבוד חמיו (מכילתא יתרו פרשה א' ז). לשון זו "מכאן אמרו" מוכיחה שהלכה זו היתה מקובלת בידי רבותינו, שחייב אדם בכבוד חמיו, ושלמורה מספור זה שבתורה.

(אגב, מכאן ניתן ללמוד שכל סיפורי התורה לא באו אלא כדי ללמדנו הלכות, מוסר ומדות טובות, משום שאין בתורתנו הקדושה מקום לספורים וגם לא להיסטוריה, ואפילו פרט קטן "וישתחו וישק לו" לא היה לו מקום בתורה אם לא שבא ללמדנו הלכה). והטור (ני"ד סימן ר"מ בסופו) כתב: וחייב לכבוד חמיו דכתיב אבי ראה גם ראה, וכתב עליו מרן הבית יוסף שם: דוד אמר הכי לשאל וקרי ליה אבי מפני שהיה חמיו עכ"ל. והכונה שמכיון שקראו "אבי" משמע שהתיחס אליו כיחסו אל אביו, וכך פסק מרן בשו"ע (שם סעיף כד), חייב אדם לכבוד חמיו ע"כ. ומרן ההיד"א בברכ"י יוסף (שם) כתב: וה"ה שחייב לכבוד חמותו, כ"כ בצידה לדרך והביאו הרב פרייחדש וכ"כ הרב טורי זחב. וכן האשה חייבת לכבוד חמיה וחמותה: במה שתוכל, דאיש ואשה שוה בשיעוריהם, אלא שהאשה רשות אחרים עליה, אבל במה שתוכל חייבת ויגדל חיוב האשה שהיא חייבת יותר בכבוד בעלה וזהו כבוד.

מדת חיוב הכבוד לחמיו וחמותו

נמצינו למדים שכל אדם חייב לכבוד חמיו וחמותו, וכל אשה חייבת לכבוד חמיה וחמותה, וזה פשוט ביותר (ועיין במקור חיים השלם חלק חמישי פרק רנ"א סעיף כג, ובקיצו"ש מקור חיים פרק קכ"ז סעיף ז). השאלה שמעמיד כ"כ בפנינו היא מה מדת החיוב. ונסור לעיין בנקודה זאת.

כתב הרב בית יחדש על דברי הטור, וחייב לכבוד חמיו דכתיב אבי ראה גם ראה, וה"ה חמותו, וכ"כ להדיא בספר צדה לדרך ופשוט הוא. ומלשון רבינו יראה שאינו חייב כי אם לכבודו כדרך שמכבוד הזקנים בקימה והיזור וכיוצא (כונת הרב היא שלפני כן כתב הטור, חייב אדם בכבוד אחיו הגדול כבוד אביו, וחייב לכבוד חמיו דכתיב וכי ולא כתב כבוד אביו כמו שכתב לגבי אחיו הגדול). אבל במדרש שוחר טוב איתא בהאי לישנא אבי ראה גם ראה מכאן שחייב אדם

כבוד חמיו ככבוד אביו. משמע שכל מה שמחייב לעשות באביו מחייב ג"כ לעשות בחמיו. ותימה שלא כתב כן רבינו בפירוש, גם שאר המחברים לא הביאו דין זה כל עיקר. ונראה דמשום דבתר הכי מסיק א"ר יהודה אבי ראה אמר לשאל, וגם ראה אמר לאבנר, ורבנן אמרי אבי ראה אמר לאבנר דהוא מריה דאורייתא, גם ראה אמר לשאל, וכיון דרבנן אמרי דלא קרא לשאל אבי אין ראה משם הצריך לכבוד חמיו כאביו, וכותיהו נקטינן שהם רבים, ומשום הכי השמיטוהו הפוסקים, אבל רבינו ס"ל דמימי חייב לכבודו כמו שאר זקנים חשונים כדפרישית, דמדאמר גם ראה אלמא שסמכו במקצת לכבוד אב עכ"ל.

חיוב כבוד חמיו וחמותו ככבוד כל שאר הזקנים

דברי הרב בית יחדש הנ"ל כבר נידונו באורך רב בדברי הפוסקים (עיין למרן ההיד"א בברכ"י יוסף שם אות כ. וגם להרב שד"ח חמד כללים מערכת כ' כלל קכ), וקצר המצע מלהעתיק אף מקצת דבריהם. אבל נציין שכמה קשה להניח שכתת הטור היא לכבוד חמיו כשאר זקנים, שאם כן מאי רבותיה, ונצטרך לדחוק ולומר שבאם הוא צעיר חייב לכבודו כשאר זקנים וכל זה הוא דוחק, ויש עוד מה להאריך, אך נקצר ונציין שיש מי שהבינו בכונת הטור לחייב כבוד חמיו ככבוד אביו ממש. והרב שד"ח חמד דייק זה מדברי מרן הב"י שכתב על דברי הטור, וזו לשונו ומ"ש וחייב אדם לכבוד חמיו דכתיב ואבי ראה גם ראה דוד אמר הכי לשאל וקרי ליה אבי מפני שהיה חמיו עכ"ל, ולא הזכיר לא המדרש ולא המכילתא, ומוכח דמשמע ליה דהטור מפקנא אית ליה להאי דינא (מוציא דין זה) מגוף הפסוק ממה שקרא אבי, וא"כ יש במשמע שיהא חייב בכבודו ככבוד אביו ממש. ועיי"ש שהאריך וציטט מחברים נוספים הסוברים כן.

באמור, קצר המצע מלהעתיק כל דברי הפוסקים, אך כיון שכל יסוד הדיוק בהלכה זאת נובע מן היסוד שהניח הרב בית יחדש, שכל עיקר

דין זה שנוי במחלוקת ר' יהודה וחכמים (כמצוטט לעיל), נראה לי שאין דבר זה פשוט כל כך, ונעתיק לשון המדרש:

חיוב כיבוד חמיו כאביו

אמר לו דוד לשאל, ואבי ראה גם ראה, מכאן שחייב אדם בכבוד חמיו ככבוד אביו. אמר רבי יהודה אבי ראה אמר לשאל, וגם ראה אמר לאבנר, ורבנן אמרי ואבי ראה אמר לאבנר שהיה אביו באורייתא, גם ראה אמר לשאל עכ"ל.

והנה גם מסדור הלשון לא נראה שר"י ורבנן חולקים על ת"ק, שלא נאמר ר' יהודה אומר שהוא לשון מחלוקת, אלא אמר ר' יהודה, ומשמע שלא בא לחלוק על דברי ת"ק, אלא גם ר"י וגם רבנן דורשים שהפניה היתה לאבנר ולשאול, ולשניהם חלק כבוד, אלא שנחלקו למי חלק יותר כבוד, אבל גם לסכרת חכמים, כשאמר "גם ראה" לשאול, כלל אותו בתואר "אבי" במלה גם. ולפי"ז אין שום נפקא מינה בדין ושניהם מסכימים לת"ק שמכאן שחייב אדם בכבוד חמיו ככבוד אביו. ולענ"ד לזה בין הגר"א בביאורו (שם אות לב) שכתב: ועין שם מחלוקת ר"י ורבנן, מ"מ לדינא משמע דלא פליגי עכ"ל ודוק היטב.

עכ"פ שנוי הדבר במחלוקת, ורבים מגדולי הפוסקים סוברים שאין חיוב כיבוד חמיו כאביו ממש, ונציין דברי הרב עיקרי הדי"ט (סימן כו אות ו) שהאריך בזה ובין היתר כתב: "אמנם שיהיו כבוד אביו וכבוד חמיו שקולים אין הדעת טובלתו". וסיים: "הדרן לקמייתא דאין ספק לע"ד דאף שחייב ככבוד חמיו אינו בדין להשוותו לכבוד אביו". והאריך בראיות עיין שם והדברים ארוכים, וביחוד שהרמב"ם לא הביא דיו כיבוד חמיו וחמותו כלל.

אסור לקרוא לחותן ולחותנת בשם

אך לנדון דידן נראה שלכל הדעות אין לקרוא לחמיו ולחמותו בשם, שגם אם אין חיוב הכבוד כאביו ממש אלא כשאר זקנים (דבר השנוי כאמור במחלוקת), הרי שגם לשאר זקנים אין זה דרך כבוד לקראם בשם. בא וראה מ"ש הכנה"ג (בחלק אבן-העזר תחלת סימן א) בשם דרשות מוהר"י בליקוטים, "שהזיווגים (הכונה בעל ואשתו) אין מזכירים שמותיהם כשקורין זה את זה, ובדרך זו מתנהגים גם בימינו בינינו הספרדים בערי תוגרמה שאין קורין לא האיש את אשתו בשמה, ולא האשה את בעלה בשמו וכו'". וגם אנכי ראיתי בני זוג אשכנזים יוצאי מורה אירופה שמעולם לא קראו זה לזה בשם מעתה, הרי הדבר קל-וחומר, אם בעל ואשתו נהגו לחלוק כבוד זה לזה באי קריאת שמותיהם, להוריהם על אחת כמה וכמה. ולכן נראה לי כפשוט ביותר שלענין זה אין שום מחלוקת, ולכל הדעות זה בגדר חיוב הכבוד שחייבים ככבוד החותן והחותנת לא לקראם בשם. ולמופת תעמוד נגד עינינו התנהגותו של משה רבינו: "יצא משה לקראת חותנו וישתחו וישק לו". השתחויה היא דרגה כבוד עליונה ביותר, ומשה היה רבם ומנהיגם של ישראל. ואשרי אדם היודע לכבד הזולת כראוי וכיאות, וכבוד חכמים ינחלו.

27. *She'eilas Shelomo*
R. Shlomo Aviner b. 1943

ארץ. וכן מה שדוד המלך קרא לשאול "אבי", לא היה מחובת הדין.
4. כמוכן שיש לו לקום לפני חותנו כמו לפני זקן, גם אם חותנו צעיר, שהרי אם הוא מעל גיל שבעים, נמילא חייב לקום בפניו בתור זקן (ש"ת בנין עולם י"ד ס' מז).

5. ומסופר שרבי יהודה בר חייה היה רגיל לעלות לשאול בשלום רבי ינאי חמיו מערב שבת לערב שבת (ירושלמי, ביכורים ג ג). וכתב רבי שלמה איגר לאחד מבניו: "תהיה נזהר בכבוד חמיו וחמותך... ואף אם ישפוט שכלך כפעם בפעם כי צדקת מהם, תבטל דעתך ורצונך מפני רצונם, ודי אם פעם אחת תאמר דעתך מה שנראה לך שלא כדבריהם, וגם זה בהשכל ובדרך ארץ גדול לא כמשיב על דבריהם כי אם כמספק ונושא ונותן בדבריהם" (חוט המשולש עמ' רכו אות ב).

סיכום: מותר לקרוא לחותנו בשמו הפרטי ואין חובה לקרוא לו אבא או תואר אחר, אך מותר לעשות כן ודרך כבוד הוא.

דין כבוד חותנו

שאלה: האם מותר לאדם לכנות את חותנו בשמו הפרטי או שחייב הוא לפנות אליו בלשון "אבא" או תואר כבוד אחר?

תשובה: 1. מצאנו שמשנה רבנו כיבד את יתרו חותנו. "ויצא משה לקראת חותנו וישתחו וישק לר" (שמות יח ז). "מי השתחוה למי? ... משה לחמיו, מכאן אמרו שיהיה אדם מוכן לכבוד חמיו" (מכילתא שם). והרלב"ג העיר שמשנה רבנו עשה זאת אף-על-פי שעלה לגדולה יותר עליונה משל יתרו (הועליות שם). וכן דוד כיבד את שאול חותנו, אף-על-פי שרדף אחריו, ואמר לו "אבי ראה גם ראה" (שמואל א כד יב), "מכאן שחייב אדם בכבוד חמיו ככבוד אביו" (ילקוט שמעוני שם רמז קלג).

2. וכן נפסק ב'שולחן ערוך': "חייב אדם לכבד חמיו" (יו"ד רמ סע' כד). וכמוכן הוא הדין בחמותו (ט"ז שם ס"ק יט). וכן אשה חייבת לכבד את חמיה וחמותה (ברכ"י שם ס"ק כב).

3. אך הב"ח הוכיח שזה אינו ממש ככבוד אביו, שהרי הסודר הסמיך דין זה של כבוד חותנו לדין כבוד אחיו הגדול, שוודאי אינו ככבוד אביו. ועל-פי זה הסביר, שיש פוסקים, כגון הרמב"ם, שהשמיטו דין זה, אלא ש"חייב לכבדו כמו שאר זקנים חשובים" (שו"ע, י"ד רמ סע' ח. ש"ך שם ס"ק כב), כלומר שיש לקום משיגיע לתוך ארבע אמותיו עד שיעבור מנגד פניו (ש"ת בנין עולם י"ד מז). וכן להדרו בדברים, כלומר לדבר אליו בדרך כבוד (עיין קידושין לג א. ורש"י שם), אך אינו חייב בכל דיני כבוד שמכבד את אביו. ומה שמשנה רבנו השתחוה לחותנו ונשק לו. לא היה חיוב אלא מנהג דרד

Calling one's father-in-law by his first name

Q: Is it permissible to call your father-in-law by his first name?

A: A person is obligated to honor his father-in-law (Shulchan Aruch, Yoreh Deah 240:24). We learn this from Moshe Rabbenu who honored his father-in-law, Yitro, when he bowed before him (Shemot 18:7) and David when he honored his father-in-law, King Shaul, when he called him "my father" (Shmuel 1 24:12). This, however, is not the same as honoring one's parents. One is obligated to honor his in-laws, but is not obligated to fear them as he is for his parents. The way to honor in-laws is not define as it is for honoring parents. Furthermore, the prohibition to call a parent by his first name seems to be an issue of fear more than honor. Therefore, the basic Halachah is that there is no prohibition to call your father-in-law or mother-in-law by their first name, but the custom is not to do so. For example, if they want, you can call them "dad" and "mom" or you can add a title to their name such as Reb Shaul. In sum: You should do what makes your father-in-law and mother-in-law comfortable.

סימן תשלא

שאלה: בשידוך ששמות המחותנים ועוד שמות זהים אם לחשוש לצואת רבי יהודה החסיד שלא לגמור השידוך.

שאלה זו שאלתי את כ"ק רבינו האדמו"ר מגור רבי ישראל אלטר זצ"ל והשיב "אצלינו אין מקפידים בזה", וכנראה טעמו שהצואה היתה רק לזרוע ולא לכל ישראל, אבל אם שם האשה כשם אם החתן מבואר בשם הקדוש הארז"ל ריש להקפיד ע"ז, וכמשי"כ בשו"ת צמח צדק אה"ע סי' קמ"ג בשם בעל התניא ש"ע"ז הקפיד ביותר, וכ"כ במזמור לדרוד הובא בשדי חמד ח"ז מערכת חתן וכלה, ועוברות שמענו שלא להקפידו גם בזה ונענשו, ושוב שאלתי פי האדמו"ר זצ"ל שהשאלה היא במשפחה שהם מצאצאי המהרש"א שאמר על עצמו שהוא מזרע רבי יהודה החסיד, ואם כן יש להקפיד אצלם גם שלא יהיו שמות החותנים שזה, שלזרעו נאמר הצואה ואסור כה"ג, ולא שינה דעתו וחזר ואמר שלא נהגו להקפיד, ואין להקפיד גם בזה, וכשראה שעדיין מהססים לקבל את דבריו הוסיף "אולי דקפיד קפדינן בהדיה, (וכמו שכתב כו"ב החת"ס אה"ע סי' קט"ז) וישאל אצל רב אחד שבקי במנהגים אלו" ולא רצה למעשה להקל עוד, (ויש באחרונים המקילים באופן שההורים המתחנים (אבני צדק אה"ע"ז ר') או אחד מהם אינו בחיים (שלחן העור) וכן אם הוא ת"ח (הפלא"ג ברוח חיים בשו"ת רוח חיים סי"ב) וכן אם יש לאדם שם נוסף, או שהבחור מבוגר.

למעשה נראה הדרך לנהוג כך היא:

(א) אם שם האשה כשם אמו אין לגמור השידוך, ושמה לענין זה אינו תלוי בשם שנקראה בו בשעת הלידה אלא היאך נקראת כיום שזהו שמה, וכן שמעתי בשם רבינו החו"א זצ"ל.

(ב) שם החתן כשם אביו – אם הוא ת"ח או כשהיווג עמה לש"ש לבד אין להקפיד, דשומר מצוה לא ידע דבר רע, וכמוש"כ הנוכ"י והחת"ס הנ"ל, ואם עוד חוששין יש עצה שהכלה תקרא את שמו בהברה אחרת באופן ניכר או בכנוי ואז אין לחשוש. (הגר"י קנייבסקי זצ"ל).

ומיהו בספר פת"ש על אה"ע סימן ב' סק"ז הביא מש"כ ליקוטי ב"ח בסוף חלק חמישי דף קט שמביא עובדא מרבינו הח"ס זצ"ל כשהשתדך עם בתו, שלא זכה להכניסה לחופה בחייו, שם החתן היה משה, ואמר שאינו חושש בזה לצואת רבי יהודה החסיד, ומהיות טוב ביקש לשנות ולהוסיף עוד שם ועשה כן, אבל בעוה"ר סבל החתן הזה בכל דרכיו ועניניו, וחמירא סנתא ואין לחפש בזה היתרים, עיין ב"דברי ישראל" (אה"ע"ז סימן י"ב) שמביא כהנ"ל, אבל יש חולקין ומציעים המעשה אצל הח"ס זצ"ל באופן אחר ואכמ"ל.

(ג) בשמות המחותנים שזה כשאין לו מנהג ידוע אין להחמיר כלל, ואם קפיד או חושש ישאל רבו ויקיים עצתו.

וידעתי שיש בזה מנהגים שונים, אבל כאן בדרום אפריקא נשאלתי מאנשים שמוצאם הוא מליטא ע"כ אין מקום להחמיר יותר ממה שהבאנו לעיל, ומ"מ ראוי לכל אחד כשיש איזה נדונדו ספק לבקש הסכמה וברכה מגדולים וצדיקים וכשם שמתיירין למטה כך מורים למעלה.

28. Sefer Chassidim

R. Yehudah Ha'Chassid 1140-1217

שני אחים הנשואים שתי אחיות אחד מהם ימות או לא יצליחו לכך לא ישאו או יגרש אחד מהם את אשתו אם נעשה הרבר כך [א] וכל ג' או ד' שדרים בבית אחד ששם א' לא יצליחו או ורעם [ב] וכן ב' חתנים שעושים נשואים בשבת א' (א) לא יצליחו או ימות הא' [ג] וכן יש וזוגים שלא יצליחו [או שניהם] או א' מהם אב וכן הנשואים ב' אחיות או אם ובת שני אחים או אדם שהשיא בתו לאחי אשתו [ד] וכן האיש שהוא אלמן ויש לו בן ונשא אלמנה ויש לה בת ומשיא בת אשתו לבנו או בן אשתו לבתו [ה] וכן אדם שלקח אשה ששמה רבקה או שם אחר ובנו לקח אשה ששמה רבקה לא יצליחו [ו] חמצא היא לא תצלח שהיא משולשת או הוא משולש שהאשה והבת ובת הבת לקחו ג' שמות נמצא הוא לא יצליח והרבה כיוצא באלה אע"פ שלא לנחש יש לחוש ולא נאמר על זה תמים תהיה (רברים י"ח י"ג) [ז] יש עוד זוגים שלא יצליחו ונפקא מינה לאיש חסיד למנוע כהם ולחדול כגון ראובן שלקח את רחל

באחד שרוצה לישא אשה ששמה כשם אמו

מע"כ ידידי הרב הגאון ר' משה לייטער שליט"א. **בדבר** שאחד רוצה לישא אשה ששמה כשם אמו קשה להשיב בזה דבר ברור כי כל מה שדברו האחרונים בזה הוא מסברת הלב בעלמא בלא מקור וכתר"ה ראה דבריהם. ואף שבוה יש יותר חשש כדאיתא בדברי חיים חלק אה"ע סי' ח' משום דזה נמצא גם בס' נשמת חסידים בשם הארז"ל ושם ליכא לפרש שהוא רק לזרעו מ"מ והאי אם יש קצת שינוי בין בשם יהודית בין בשם הלעו דאנגלית אין לחוש לכלום. וברור שיש איזה שינוי כאשר יחקור כתר"ה מהם.

אך העצה שהזכרה בפ"ת סי' ב' סק"ז בשם סי' כרם שלמה שמעו שהחת"ס עשה מעשה לשנות השם, אין זה כלום במדינה זו שלא יקראו אותה בשם החדש דהא יקראו אותה בשם האנגלי שכן הוא שמה בניירות המדינה ושכן רגילין במדינה זו שאין קורין אף בשם דמעריסה ול"ד לעירות שבמדינות יוראם ובפרט בזמן החת"ס שהיה רק השם שנקראין בין היהודים וכשצו לשנות הפסיקו לקרא בשם הראשון אלא בשם החדש והוקבע כן שמועיל זה אף לענין גיטין אבל במדינה זו לא יקבעו השם החדש שיקראו אותה בשם יהודית אחר ולכן אינו כלום ויש למנוע מזה כי יכתבו בכתובה שם החדש וכיון שלא הוקבע שם זה אין זה שמה ותהיה כתובה פסולה ויהיה כשוהה עם אשתו בלא כתובה, וגם יש לצאת תקלה לענין גט כאשר אירע דבר כזה.

אך אולי אם יקבעו לה שם אחר באנגלית והיא תאמר לחברותיה שמעתי שינתה שמה לשם אנגלית זה אפשר שיקבע זה, ויותר מסתבר שגם זה לא יקבעו במדינה זו שישחקו לה ולא ישמעו לבקשתה וגם היא תתבייש לומר זה לחברותיה ולכן אין לעשות זה.

ובכלל מכיון שהחתן בעצמו והכלה בעצמה אין מקפידין אינו כלום דבכה"ג אמרינן מאן דלא קפיד לא קפדינן וקפידת האם אין שייך לסאן כי החשש הוא לא להאם אלא להחתן הכלה וכיון שהם אין מקפידין אין להאם מה להקפיד בזה.

ידידה,

משה פיינשטיין

29. Teshuvos v'Hanhagos

30. Igros Moshé
e.h. 1:4
R. Moshe
Feinstein
1895-1986

divorce, in accordance with the teaching of Shmuel.^[11] דרב מנגיד על המקדש בשוקא – For Rav would give lashes as punishment for one who betroths a woman in the marketplace,^[12] ועל המקדש בביאה – for one who betroths a woman through cohabitation,^[13] ועל המקדש בלא שידוכי – for one who betroths a woman without first entering into an agreement to marry her,^[14] ועל המבטיל גיטא – for [a husband who] nullifies a bill of divorce,^[15] ועל המסר מודעא אגיטא – for [a husband who] serves notice upon a bill of divorce that it is being written against his will,^[16] ועל המצער שליחא דרבנן – for one who harasses the court's messenger,^[17] ועל דחלה שמתא – for one who remains in a state of excommunication for thirty days, and still does not correct his conduct,^[18] ועל חתנא דדייר בי חמוה – and for a groom who resides at his father-in-law's house.^[19]

The Gemara interjects with a question:

דדייר אין – You have said that if he resides at his father-in-law's house, then yes, he is given lashes. – חליף לא – This implies

that if he merely passed by there, he is not given this punishment. – וְהָא הוּא חֲתָנָא דְחָלִיף אֲבָבָא דְבֵי חָמוּהָ – But it once happened that a certain groom passed by his father-in-law's house, and Rav Sheishess gave him lashes for it! – ? –

The Gemara answers:

הוּא – In that case, – מִיָּדָם הָיָה דְיִמָּא חֲמִתִּיה מִיָּנִיָּה – his mother-in-law was previously suspected of promiscuous conduct with him.

31. Gemara
Kiddushin 12b

32. Rashi

הדיין זה קם עליו ומסרו: ועל חתנא דדייר בבית חמוה. שמה יכשל זה שחכם חמות אוהבת את חתנה לאמר מר (בשמים דף קג.) הוה זכיר באשתך מחמתה הראשון: מידם הוה דייטא חמתיה מינייה. חסדוה ממנו לשון דומה ונת דומה (פטת דף מ.) : בציפתא דאבא. מחללת של הדם:

שאלה מ"א

שאלה. ראובן היה לו אוהבים שאינם הולכים בדרכי טובים, ודרכם לעשות טעויות מריעים ביניהם לשחות יין ושכר, ובשכרוהם מרבים לדבר בדברי נבלות וביעור וראובן היה הולך ומשחק עמהם. גם זאת ועוד אחרת, היה לראובן הנה' חמות שהיתה אוהבת אותו הרבה, ובאשר נכנס אללה מרבה עמו דברי שחוק וקלות, ומגלה זדויותיה לפניו, ולא היתה נוהגת בדרכי הלכות לשני כלל. באופן שהיה מקום חסדא ביניהם, על כן אביו הזהירו שלא יבא לבית חמותו, וגם שלא לשחות שכר בסעודת מריעים היא, וחיוב אחרו בחיוב גמור בקנו"ש שאם יבא לבית חמותו יתחייב בחורת קנס לקופה של נדקה שבניו זהוב אחד, וכן אם ישתה בסעודת מריעים נ"ב יתחייב לקופה של נדקה הנה' זהוב אחד. והנה אח"ו ראובן זה פתחו ילדו לעבור על הדבר הזה, ונכנס שלם וארבע פזמים אלל חמותו, וגם שמה יין ושכר בסעודת מריעים ארבע וחמש פעמים, ובאשר שמה הנכח של הקופה הדבר הזה, חבט מן ראובן בפניו ב"ד בעד כל הליכה אלל חמותו זהוב אחד, ובעד כל משחה בסעודת מריעים זהוב אחד, וראובן טוען שאינו חייב אלל זהוב אחד על כל הליכותיו לבית חמותו, וזהוב על כל סעודות מריעים, שאינו חייב לשלם קנס על כל פעם ופעם, דלא אחמר הכי בפירושא, והנכח טוען דמן הכחם ודאי היתה כוננו בחיוב על כל פעם ופעם בפ"ע. על כן יורטו מורטו, אך שורת הדין מחייבת, ושכח"מ:

33. Shut Rav Pealim
R. Yosef Chaim of
Baghdad
1832-1909

34. *Yalkut Yosef*
R. Ovadía Yosef

כט. חייב אדם לכבד את חמיו וחמותו בקימה והידור כשמגיעים לתוך ארבע אמותיו, כמו שמכבדים את הזקנים החשובים, אבל אין חיוב לכבד ככבוד אביו ואמו. ואפילו אם חמיו צעיר, חייב לעמוד מפניו כגו'. ויש נוהגים גם כן לנשק ידי חמיו דרך כבוד, וכן ראוי לעשות. ובפרט אם חמיו הוא בעל מעשים טובים וכן תורה. וכל שכן אם הוא תלמיד חכם. [ומכל מקום אין חיוב מורא בחמיו וחמותו]. ^(כט)

ל. אם החתן תלמיד חכם וחמיו הוא בעל בית פשוט, אין החתן צריך לעמוד מפני חמיו קימה גמורה, אלא כדי הידור בעלמא. ^(ל)

לא. ומכל מקום אין אדם חייב בכבוד אשת חמיו שאינה אִם אשתו. ^(לא)

לב. דבר הגון וראוי שלא לקרוא לחמיו וחמותו בשמם הפרטי, שהרי גם לזקנים חשובים אין קוראים בשמם הפרטי. ^(לב)

לג. יש שנהגו לקרוא לחמיו ולחמותו בשם אבא ואמא, בדרך שרוד המלך קרא לשאול. ואין איסור בדבר. ואם רוצה לקרוא לחמיו בתואר אבא מארי, יש אומרים שאין לו לעשות כן, משום שכינוי זה לא ניתן ליאמר כי אם לאביו ואמו, ואם יקרא תואר זה גם לאחרים, נראה ח"ו ככופר באביו או אמו. ^(לג)

לד. גם האשה חייבת לכבד את חמיה וחמותה במה שתוכל וכמיטב יכולתה. וראוי לו לאדם שידריך את אשתו לכבד את חמיה וחמותה, כמבואר בתנא דבי אליהו. וגדול חיוב האשה מהאיש, שהיא חייבת יותר לכבד את חמיה וחמותה, שזהו כבוד בעלה, והיא חייבת בכבודו. ^(לד)

לה. גם אם חמיו וחמותו מצערים אותו, עם כל זה חייב לנהוג בהם כבוד ולקרוא להם בדרך ארץ, וכמו שמצינו ברוד המלך ששאל המלך רדפו, ועם כל זה נהג בו כבוד וקראו אביו. ^(לה)

לו. אף אם היה חמיו עם הארץ, חייב לכבדו כגו'. אבל אם היה רשע ובעל עבירות, אין חיוב לכבדו. ובמקום שיש חשש למחלוקת אם לא יכבד את חמיו, יכול לכבדו, שאין בזה איסור. ^(לו)

לז. אם יש עימות בין אשתו להוריו, אין לו לכעוס על אשתו כדי לעשות נחת רוח להוריו, ורק אם אשתו מחציפה בדיבור כלפי הוריו, אף שהצדק עמה, ראוי לו להשתיקה בנחת ולומר לה לנהוג בדרך ארץ, כדי להפסיק את דעת אביו ואמו. ואם רואה שהמריבות בין אשתו להוריו הם תכופות וגורמות להפרעה בשלום ביתו, ישתדל שלא להגיע לבית הוריו יחד עם אשתו, אך הוא עצמו יבקר אצלם להפסיק את דעתם. ^(לז)

לח. אם ציוו עליו אביו או אמו שלא יכבד את חמיו או חמותו, אין צריך לשמוע להם. וכן בת שאביה או אמה ציוו עליה שלא תכבד את חמיה או חמותה, אין לה לשמוע להם. ^(לח)

לט. גם לאחר פטירת חמיו וחמותו מן הראוי לנהוג בהם קצת כבוד. ואם אין לחותן בנים שיאמרו עליו קדיש, ראוי לחתן שיאמר אחריו קדיש. וכן אם החתן הוא תלמיד חכם ומחדש חידושים, יש לו לחותן עלייה בעולם העליון. ^(לט)

מ. כלה הרוצה לעזור לחמותה בסידור הבית, או בהדחת הכלים וכדומה, והחמה מתנגדת לכך, צריך לשקול אם מסרבת מטעמי נימוס שאז אין צריך לשמוע לה, אבל אם אינו מטעמי נימוס יש לשמוע לה, דרצונו של אדם זהו כבודו. ^(מ)

מא. כשיש לפניו כבוד אביו וכבוד חמיו, יקדים את אביו. ולכן אם אביו ביקש ממנו איזה דבר, וגם חמיו ביקש איזה דבר, יקדים את אביו. ועם כל זה כבר נתבאר שאם צויה לו אביו שלא ילך לבית חמיו, לא ישמע לו, אך לא ילך לשם בתדירות, כדי להפסיק דעת אביו. ^(מא)

מב. חייב אדם בכבוד חמיו אף כשאין אשתו עמו. אולם אחר פטירת אשתו אין חיוב לכבד את חמיו וחמותו. וכל שכן אחר שנתגרשו. ^(מב)

מג. אשת חמיו שאינה אם אשתו, אין צורך לנהוג בה כבוד. אך בפני אשתו יכבד אותה, וכן באב חורג של אשתו. ^(מג)

מד. ראוי ונכון לכבד את הדוד, את אביו או את אמו. וכן את דודתו. והיינו להדר מפניו בשעה שעובר לפניו, ולדבר עמו בדרך ארץ. ^(מד)